

**«ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΑ ΑΠΟΘΕΜΑΤΑ ΚΑΙ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ»:
ΤΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ «ΥΔΑΤΙΝΟΙ ΚΟΣΜΟΙ» ΣΤΟ ΠΕΙΡΑΜΑΤΙΚΟ ΓΥΜΝΑΣΙΟ
ΤΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ»**

ΤΟΥΛΟΥΜΗΣ Κ.¹, και ΓΕΩΡΓΟΛΙΟΣ Ν.¹

¹ Πειραματικό Γυμνάσιο Πανεπιστημίου Μακεδονίας, Δ/νση Β/θμιας Εκπ/σης Δυτικής Θεσ/νίκης
e-mail: ktoul@otenet.gr

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η διαμόρφωση ενεργών πολιτών με οικολογική συνείδηση, οι οποίοι είναι ικανοί να αντιμετωπίσουν την ολοένα και περισσότερο διαρρηγνυόμενη σχέση ανάμεσα στον άνθρωπο και το φυσικό του περιβάλλον, περιλαμβάνεται στα ζητούμενα της περιβαλλοντικής εκπαίδευσης. Η αποκατάσταση αυτής της διαλεκτικής, στη βάση της, σχέσης αφορά, αναμφίβολα, και τη μελέτη της ιστορικής της διάστασης, του πώς, δηλαδή, αναπτύσσεται μέσα στο χρόνο. Ένα από τα κορυφαία ζητήματα σύγχρονης οικολογικής ευαισθησίας, είναι το νερό και η σημασία του για το άνθρωπο. Η ανάδειξη της ιστορικής διάστασης της σχέσης του ανθρώπου με το νερό αποτέλεσε αντικείμενο του περιβαλλοντικού προγράμματος το οποίο εκπονήθηκε με μαθητές της Α΄ τάξης του Πειραματικού Γυμνασίου του Πανεπιστημίου Μακεδονίας. Το πρόγραμμα υλοποιήθηκε μέσα από: α) μικρές διευκρινιστικές διαλέξεις, β) σύνταξη ερωτηματολογίου και συνεντεύξεις από τους μαθητές για τον προσδιορισμό της στάσης των μεγαλύτερων και των συμμαθητών τους απέναντι στο πολιτισμικό και το φυσικό περιβάλλον, γ) εκδρομές και μελέτη πεδίου σε ανάλογους χώρους (π.χ. νεολιθικός λιμναίος οικισμός Δισπηλιού Καστοριάς, σπήλαιο ποταμού Μααρά Δράμας, δ) Δραστηριότητες προσομοίωσης και παιχνίδια μέσα στη σχολική αίθουσα και στους χώρους με τη δημιουργία σεναρίων ανάλογου ενδιαφέροντος ε) χρήση οπτικοακουστικών μέσων (διαδικτύου, CD-ROM) στ) παραγωγή DVD με τη δράση της ομάδας.

TOULOUMIS K., and GEORGOLIOS N.

e-mail: ktoul@otenet.gr

ABSTRACT

Creating active citizens with ecologic consensus who will be able to confront the increasing destruction in the relationship between (wo)man and his/her natural environment is among the goals of environmental education. This relationship has, also, a historic dimension, as it concerns environmental evolution and human impact on the environment through the ages. Today, however, the awareness about water supplies and their use is a matter of high ecological significance. The 1st grade (age 13) environmental program of the University of Macedonia Experimental High School in Thessaloniki gave emphasis on the historic dimension of the (wo)man – water relationship. The program was realized by: a) short lectures defining particular themes of the subject, b) questionnaires and interviews in order to determine adult and pupils' attitudes concerning cultural and natural environment, c) excursions and site-seeing (Neolithic lakeside settlement in Kastoria, the cave of the river Angitis in Maara, Drama), d) indoor and outdoor simulation activities and role-games based on certain cultural and environmental scenarios, e) Internet navigation, f) producing a DVD presenting the activity of our Environmental Group.

Λέξεις κλειδιά: ιστορία και περιβάλλον, άνθρωπος και νερό, λιμναίοι οικισμοί, παραποτάμιες θέσεις, παραθαλάσσιες πόλεις, πολιτισμική διαχείριση και ευαισθητοποίηση.

1. ΚΡΙΤΗΡΙΑ ΕΠΙΛΟΓΗΣ ΘΕΜΑΤΟΣ

Οι μαθητές κατά τη διάρκεια της διδασκαλίας της ενότητας των Ανατολικών Πολιτισμών στο μάθημα της Αρχαίας Ιστορίας της Α΄ Γυμνασίου και ενώ γνώριζαν τους πρώτους πολιτισμούς της αρχαιότητας, οι οποίοι αναπτύχθηκαν σε άμεση σχέση με το νερό (π.χ. σε σχέση με τον Τίγρη και τον Ευφράτη ή με το Νείλο), εξέφρασαν την επιθυμία να ασχοληθούν με τις πρώτες ανθρώπινες εγκαταστάσεις και τη σχέση τους με το νερό. Έκαναν, παράλληλα, τις ανάλογες συγκρίσεις με βάση τις γνώσεις τους από την ελληνική και παγκόσμια Γεωγραφία. καθώς τα αντίστοιχα σχολικά εγχειρίδια βρίθουν αναφορών για τα ποτάμια, τις λίμνες και τις θάλασσες και τη σχέση τους με τον άνθρωπο. Καθώς η πολιτισμική και ιστορική διάσταση του φυσικού περιβάλλοντος δεν ήταν, όπως διαπιστώθηκε, μια πλήρως και εκ των προτέρων κατανοητή παράμετρος από τους μαθητές, θεωρήθηκε πως η ενασχόληση με ένα παρόμοιο θέμα αποτελούσε μια πρώτης τάξης ευκαιρία προς αυτή την κατεύθυνση.

Εντοπίστηκε, ταυτόχρονα, η συνάφεια του θέματος με ένα από τα κορυφαία ζητήματα σύγχρονης οικολογικής ευαισθησίας, μέσω της ανάδειξης της ιστορικής σημασίας του νερού για τον άνθρωπο, αναδεικνύοντας, εξίσου, την ολιστική και διεπιστημονική διάσταση στην προσέγγιση του θέματος. Η βιωματική σχέση, τέλος, των μαθητών με το φυσικό τοπίο της Θεσσαλονίκης πρόσφερε τη δυνατότητα μιας πολυεπίπεδης προσέγγισης της σημασίας του νερού, μέσω της αναγνώρισής της ως παραθαλάσσιας πόλης και φυσικού λιμανιού με σημαντική διαχρονική πορεία ως τόπου συνάντησης πολιτισμών και της παραλίας της ως χώρου αναψυχής και πολιτισμικού συμβολισμού και δράσης..

2. ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΙ ΣΤΟΧΟΙ

Οι διαστάσεις του προς εξέταση αντικειμένου καθόρισαν στις περισσότερες περιπτώσεις και τους εκπαιδευτικούς στόχους που καθορίστηκαν:

Μέσω της περιβαλλοντικής διάστασης

- αναδεικνύεται η διαλεκτικής σχέση ανάμεσα στον άνθρωπο και το φυσικό περιβάλλον, και ιδιαίτερος με το υδάτινο περιβάλλον, μέσα από τη συνειδητοποίηση της ιστορικότητας αυτής της σχέσης.
- εντάσσονται οι ιστορικοί και αρχαιολογικοί χώροι στο σύγχρονο περιβάλλον και επισημαίνεται η ανάγκη προσέγγισής τους από το σύγχρονο άνθρωπο
- διευκρινίζεται ότι ο σεβασμός του ανθρωπογενούς και του φυσικού περιβάλλοντος βασίζεται και στον προσδιορισμό της ιστορικά αλληλένδετης σχέσης τους.

Μέσω της κοινωνικής διάστασης επιχειρείται να αναδειχθούν οι εξής παράμετροι:

- ο άνθρωπος δημιούργησε κατεξοχήν κοινωνικές σχέσεις δίπλα σε υδάτινα περιβάλλοντα.
- οι σύγχρονες τοπικές κοινωνίες αντιμετωπίζουν ιστορικά και αρχαιολογικά μνημεία που βρίσκονται σε άμεση σχέση με το νερό και τα «αξιοποιούν», σήμερα, στο πλαίσιο μιας ευρύτερης κοινωνικοποίησης περιοχών που συχνά είναι μακριά από τα κέντρα λήψης αποφάσεων.
- Ανάλογα «αξιοποιημένα» μνημεία μπορούν να επιφέρουν, ορισμένες φορές, αλλαγές στην κοινωνική δομή και τον κοινωνικό προσανατολισμό των τοπικών κοινωνιών.
- Μέσω της οικονομικής διάστασης αναδεικνύεται:
- ότι πρόκειται, ουσιαστικά για πρόγραμμα που αφορά τη μελέτη του τρόπου επιβίωσης των ανθρώπων στην αρχαιότητα και δείχνει τον τρόπο με τον οποίο άνθρωπος εκμεταλλεύεται διαχρονικά τα διάφορα οικοσυστήματα.
- ότι το υδάτινο περιβάλλον, μέσα από την έλλογη εκμετάλλευσή του από τον άνθρωπο, ως βασικός «τροφοδότης» και ζωοδότης των αρχαίων πολιτισμών με τις απαραίτητες προβολές στο σήμερα. και επισημαίνεται η σημασία της σύγχρονης αξιοποίησης

ανάλογων επισκέψιμων ιστορικών και αρχαιολογικών χώρων, οι οποίοι μπορεί να αποτελέσουν πεδία οικονομικής ανάπτυξης για τις τοπικές κοινωνίες.

Μέσω της πολιτισμικής διάστασης αναδεικνύεται:

- Η αξιοποίηση του συγκεκριμένου πολιτισμικού αποθέματος (λιμναίοι και παραποτάμιοι οικισμοί ή λιμάνια) και η οικοδόμηση πολιτισμικής συνείδησης μέσα από την υπογράμμιση της ανάγκης για ανάδειξη, προστασία και απόδοση στο ευρύτερο κοινό ανάλογων χώρων.
- Η προσέγγιση ενός δυναμικού, και όχι «αποστειρωμένου» σε κάποιο σχολικό βιβλίο, παρελθόντος, το οποίο αξιοποιείται σήμερα και συνδέεται με σύγχρονα προβλήματα πολιτισμικής και οικολογικής ευαισθησίας.
- **Η άμεση σύνδεση πολιτισμικής και οικολογικής ευαισθησίας**

Οι γνωστικοί, ψυχοκινητικοί και συναισθηματικοί στόχοι του προγράμματος όπως καθορίστηκαν με βάση τις παραπάνω διαπιστώσεις ήταν:

2.1. Γνωστικοί

- Να γνωρίσουν οι μαθητές αυτό που ο Γάλλος ιστορικός Φ. Μπρωντέλ έχει ονομάσει «συνενοχή της Γεωγραφίας με την Ιστορία» στη διαμόρφωση του πολιτισμού
- Να αποκτήσουν γνώσεις για τον τρόπο με τον οποίο ο άνθρωπος «συνδιαλέχθηκε» με το περιβάλλον του στην αρχαιότητα και τη σημασία των οικοσυστημάτων στην εξέλιξη του πολιτισμού
- Να γνωρίσουν λίμνες, ποτάμια, θάλασσες της Ελλάδας αλλά και του κόσμου σε συνδυασμό με παραθαλάσσιες, παραποτάμιες και παραλίμιες ανθρώπινες εγκαταστάσεις, καθώς και αρχαία τοπωνύμια που συνδέονται με αυτές τις περιοχές.
- Να προχωρήσουν σε μια πρώτη γνωριμία με το νομικό πλαίσιο που διέπει την προστασία του φυσικού και πολιτισμικού περιβάλλοντος στη χώρα μας, αλλά και παγκόσμια.
- Να αντιληφθούν το διεπιστημονικό και διαθεματικό χαρακτήρα της γνώσης καθώς θα δουν στην πράξη συνεργασία επιστημών, διαφορετικών, φαινομενικά, μεταξύ τους, όπως η Αρχαιολογία, η Ιστορία, η Γεωγραφία, η Κοινωνική Ανθρωπολογία, η Μουσειολογία και η Πολιτισμική Διαχείριση, η Νομική, η Πληροφορική.

2.2 Συναισθηματικοί

- Να ευαισθητοποιηθούν απέναντι σε ζητήματα που αφορούν την προστασία υδάτινων, δομημένων από τον άνθρωπο περιβαλλόντων, από την αρχαιότητα μέχρι σήμερα
- Να διαμορφώσουν θετική στάση απέναντι σε πολιτισμικά προγράμματα που αφορούν τη διαχείριση και την αποκατάσταση αρχαίων οικοσυστημάτων.
- Να διαμορφώσουν «κουλτούρα» ενεργού επισκέπτη οικολογικών και αρχαιολογικών χώρων
- Να συνειδητοποιήσουν την άμεση διαχρονική σχέση περιβάλλοντος και δομημένου χώρου, να διαμορφώσουν, συνεπώς, αξίες και στάσεις για τη διαχείριση και την προστασία τόσο του φυσικού, όσο και του ανθρωπογενούς χώρου.

2.3. Οι ψυχοκινητικοί στόχοι αφορούσαν:

- την «ανάγνωση» γεωφυσικών, πολιτικών και πολιτισμικών χαρτών
- τη χρήση αρχαιολογικών ανασκαφικών «εργαλείων»: μέτρηση, σχεδίαση, αποτύπωση χώρων
- τη χρήση ηλεκτρονικού υπολογιστή

2.4. Άλλοι στόχοι που διαμορφώθηκαν:

- **Κοινωνικοί** : ανάπτυξη της συνεργασίας μεταξύ των μαθητών και εμπλοκής τους σε ζητήματα πολιτισμικής και οικολογικής ευαισθησίας.

- *Επιστημονικοί*: οι μαθητές να έρθουν σε επαφή με επιστήμες διαχείρισης και προστασίας της πολιτισμικής κληρονομιάς διαμέσου και της περιβαλλοντικής παραμέτρου
- *Περιβαλλοντικοί*: η κατανόηση ότι το περιβάλλον ποτέ δεν ήταν ένα ουδέτερο πεδίο, εκτός της ανθρώπινης ύπαρξης, έτοιμο προς υπερεκμετάλλευση.

3. ΜΕΘΟΔΟΙ ΥΛΟΠΟΙΗΣΗΣ

Επιλέχτηκαν έξι πεδία με τα οποία ασχολήθηκαν οι μαθητές. Σε κάθε πεδίο ορίστηκαν συναφή υποθέματα.

- *το νερό ως πηγή ζωής*: πρώτοι άνθρωποι οικισμοί και οι σχέσεις τους με τις φυσικές πηγές νερού. Τα υδάτινα διαφοροποιημένα οικοσυστήματα ως παροχές των μέσων διαβίωσης του ανθρώπου
- *το νερό ως τόπος διαχρονικής εγκατάστασης και χρήσης και τα υπολείμματα αυτών των δράσεων* : λιμναίοι, παραποτάμιοι και παραθαλάσσιοι οικισμοί, νησιωτικοί οικισμοί, υποβρύχια αρχαιολογία.
- *το νερό κινητήριος δύναμη στην ανάπτυξη του πολιτισμού*: Η άρδευση και οι πρώτοι ανατολικοί «πολιτισμοί». Νερόμυλοι, νεροτριβές, υδροκίνηση και άλλες εγκαταστάσεις δίπλα στο νερό.
- *το νερό ως μέσο επικοινωνίας*: πλωτά ποτάμια και λίμνες, η θάλασσα ως γέφυρα επικοινωνίας
- *το νερό ως τόπος σύγκρουσης*: οι ναυμαχίες, οι πειρατείες, οι ναυτικοί αποκλεισμοί
- *το νερό ως σύμβολο στη ζωή και στην τέχνη*: το νερό στο μύθο, η ιδεολογία του νερού, η τελετουργική του χρήση και απεικόνισή του στην τέχνη.

Το γενικότερο θέμα προσεγγίστηκε μέσα από τις ακόλουθες μεθόδους:

- Προηγήθηκε μια πολύ **σύντομη διάλεξη** όπου τέθηκε το προς διερεύνηση θέμα και κατόπιν πραγματοποιήθηκε **συζήτηση** πάνω σ' αυτό, για να **αναδειχθούν από τους ίδιους τους μαθητές** τα σημεία ιδιαίτερου ενδιαφέροντός τους σε σχέση με τα έξι πεδία που περιγράφουν το θέμα
- **Ορίστηκαν οι ομάδες** για την διεκπεραίωση των πεδίων του θέματος
- Συντάχτηκε ερωτηματολόγιο και επιλέχτηκε η χρήση συνέντευξης για το τι γνωρίζουν οι συμμαθητές και οι γονείς τους για το υπό εξέταση θέμα. (**Επισκόπηση**)
- Δημιουργήθηκαν **δραστηριότητες προσομοίωσης και παιχνίδια**: Ανάγνωση χαρτών, φύλλα εργασίας, παιχνίδια προσομοίωσης στη σχολική αίθουσα ύστερα από τη δημιουργία ανάλογων σεναρίων από τους ίδιους τους μαθητές ή τους εκπαιδευτικούς της Περιβαλλοντικής Ομάδας.
- **Χρησιμοποιήθηκαν οπτικοακουστικά μέσα** όπως DVD, CD-ROM, διαφάνειες, και αξιοποιήθηκαν οι δυνατότητες που προσφέρει το διαδίκτυο. (www.auth.gr/displio: Νεολιθικός λιμναίος οικισμός Δισπηλιού, www.culture.gr. Υπουργείο Πολιτισμού. Αρχαιολογικός χάρτης θέσεων, μνημείων, μουσείων, www.hellenichistory.gr. Η ελληνική ιστορία από το Ίδρυμα Μείζονος Ελληνισμού, www.spilaioaggiti.gr. Σπήλαιο Πηγών Αγγίτη.
- **Μελέτη πεδίου**: πραγματοποιήθηκαν εκδρομές σε χώρους που σχετίζονται με το πρόγραμμα με την παράλληλη ενασχόληση με επιτόπου δραστηριότητες που δημιούργησε η Περιβαλλοντική Ομάδα ή προσφέρθηκαν στους χώρους επίσκεψης
- **Καθοδηγούμενη περιβαλλοντική ερμηνεία** μέσω της ανάδειξης και του πολιτισμικού χαρακτήρα του περιβάλλοντος με την ενασχόληση με ζητήματα πολιτισμική διαχείρισης και νομικής προστασίας του ιστορικού περιβάλλοντος, καθώς και με τη σύγχρονη αξιοποίησή του.

4. ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

Στο παραπάνω πλαίσιο κινήθηκαν και οι εκπαιδευτικές δραστηριότητες που επιλέχτηκε, σε συνεργασία με τους μαθητές, να υλοποιηθούν και οι οποίες περιλάμβαναν:

- Επίσκεψη στο Λαογραφικό και Εθνολογικό Μουσείο Μακεδονίας – Θράκης στη Θεσσαλονίκη, και εκπαιδευτικό παιχνίδι στην έκθεση «Στους Μύλους της Μακεδονίας και της Θράκης: Νερόμυλοι, Νεροπρίονα, Νεροτριβές, Μαντάνια στην παραδοσιακή κοινωνία»
- Επίσκεψη και παιχνίδι ρόλων στο Σπήλαιο Πηγών Αγγίτη Μααρά Δράμας (Βλ. Παράρτημα 1.1)
- Επίσκεψη και κατευθυνόμενη συζήτηση στην ανασκαφή και το οικομυσείο του νεολιθικού λιμναίου οικισμού Δισπηλιού Καστοριάς,
- Διάλεξη και μελέτη περιπτώσεων για τη διαχείριση και τη νομική προστασία του φυσικού και πολιτισμικού περιβάλλοντος (με τη συνεργασία της νομικού – εκπαιδευτικού Θεοδοσίας Καραογλάνη). Συζητήθηκε το ζήτημα προστασίας της λίμνης Κορώνειας από σύγχρονες παρεμβάσεις και το θέμα αιτήματος για οικοδόμηση ιδιωτικών κατοικιών στον κηρυγμένο αρχαιολογικό χώρο στο νησάκι Δοκό του Αργοσαρωνικού (βλ. Παράρτημα 1.2).

5. ΔΡΑΣΕΙΣ – ΠΑΡΕΜΒΑΣΕΙΣ

Οι κύριες δράσεις – παρεμβάσεις της ομάδας αφορούσαν στην ευαισθητοποίηση του οικογενειακού, του σχολικού και του ευρύτερου περιβάλλοντος των μαθητών και αποσκοπούσαν στη συνειδητοποίηση της πολιτισμικής διάστασης του φυσικού περιβάλλοντος. Γι' αυτό το λόγο αποφασίστηκε, από κοινού με τους μαθητές, να συνταχτεί ερωτηματολόγιο (βλ. Παράρτημα 2), το οποίο επιχειρεί να καταγράψει και να διερευνήσει τις γνώσεις, τις αξίες και τις στάσεις μαθητών και ενηλίκων απέναντι στα πολιτισμικά αποθέματα εν γένει, αλλά και ειδικότερα απέναντι σ' αυτά που σχετίζονται με το νερό όσον αφορά την περιβαλλοντική σημασία και την αξιοποίησή τους.

6. ΜΕΘΟΔΟΙ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗΣ

Για την αξιολόγηση χρησιμοποιήθηκαν όλες οι γνωστές παιδαγωγικές μέθοδοι. Η εφαρμογή τους συντελέστηκε με τον τρόπο που αναφέρεται παρακάτω.

Αρχική Αξιολόγηση (Διερεύνηση):

- Ερωτηματολόγιο για τον καθορισμό γνώσεων, στάσεων και δεξιοτήτων των μαθητών αλλά και των γονιών τους και άλλων ενηλίκων σχετικά με το προς διερεύνηση θέμα.
- Συζήτηση για το θέμα με βάση τις διαπιστωμένες γνώσεις των μαθητών και την παρουσίαση νέων γνώσεων.
- Καταγραφή των θεμάτων – εννοιών και όρων που έρχονταν εξομάλυνσης για να μπορέσουν να τα προσεγγίσουν οι μαθητές.
- Καταγραφή παρανοήσεων, παρερμηνειών, προκαταλήψεων, ιστορικής κυρίως μορφής, οι οποίες έπρεπε να συζητηθούν πριν από την έναρξη του προγράμματος.
- Καταγραφή ιδιαίτερων δεξιοτήτων των μαθητών (ζωγραφικών, σχεδιαστικών, χειρισμού Η/Υ και διαδικτυακής πλοήγησης, οργανωτικών κ.α.) οι οποίες θα μπορούσαν να αξιοποιηθούν σε συγκεκριμένες πτυχές και εκδηλώσεις του προγράμματος, καταγραφή ιδιαίτερων ενδιαφερόντων των μαθητών

Διαμορφωτική Αξιολόγηση

Οι μέθοδοι και οι στόχοι κάθε βήματος ανάπτυξης του προγράμματος, τυχόν εμπόδια και παρεκκλίσεις ελέγχονταν κατά τη διάρκεια εφαρμογής του προγράμματος και προσαρμόζονταν ανάλογα.

Τελική αξιολόγηση

Ο στόχος ήταν να αξιολογήσει ο ίδιος ο μαθητής τη συμμετοχή του στο πρόγραμμα (αυτοαναφορά) σε επίπεδο συμμετοχής, έγκρισης ή απόρριψης δραστηριοτήτων, συνεργασίας με συμμαθητές και εκπαιδευτικούς, καταγραφής εμπειριών και διερεύνησης αν ικανοποιήθηκαν οι

αρχικές του αναζητήσεις, απορίες, αν εξέφρασε ελεύθερα τις απόψεις του και εκδήλωσε τις δεξιότητές του.

7. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΚΑΙ ΑΝΤΙΚΤΥΠΟΣ ΣΤΗΝ ΤΟΠΙΚΗ ΚΟΙΝΩΝΙΑ

Ο επιδιωκόμενος σκοπός του προγράμματος ήταν να συνειδητοποιηθεί ευρύτερα ότι προστασία και εκτίμηση του περιβάλλοντος δε σημαίνει μόνο σεβασμός του φυσικού περιβάλλοντος, αλλά και των πολιτισμικών ανθρωπογενών καταλοίπων μιας περιοχής. Οι μαθητές γνώρισαν, παράλληλα, τον τρόπο με τον οποίο οι σύγχρονες τοπικές κοινωνίες αντιμετωπίζουν ιστορικά και αρχαιολογικά μνημεία που βρίσκονται σε άμεση σχέση με το νερό και τα «αξιοποιούν».

Η γνωριμία αυτή έχει ιδιαίτερη σημασία καθώς προετοιμάζει αυριανούς πολίτες ικανούς να συνδέουν οικολογικού τύπου ανησυχίες με την πολιτισμική παράδοση και να κατανοούν τις ενυπάρχουσες δυνατότητες αξιοποίησης του περιβάλλοντος προς όφελος των τοπικών κοινωνιών. Παρόμοια ανθρώπινα μνημεία του παρελθόντος, αρκετές φορές, μεταβάλλονται σε αιχμές εναλλακτικής ανάπτυξης των τοπικών κοινωνιών στο πλαίσιο μιας ευρύτερης κοινωνικοποίησης περιοχών που συχνά είναι μακριά από τα κέντρα λήψης αποφάσεων, σε ακριτικές περιοχές (Καστοριά, Δράμα), μάλιστα, οι οποίες αντιμετωπίζουν προβλήματα τυπικής οικονομικής ανάπτυξης. Έτσι, ανάλογα «αξιοποιημένα» μνημεία μπορούν να επιφέρουν, ορισμένες φορές, αλλαγές στην κοινωνική δομή και τον προσανατολισμό των τοπικών κοινωνιών προς την τουριστική ανάπτυξη και προς τη δυναμική διεκδίκηση ενός νέου ρόλου.

Στο πλαίσιο της διάδοσης των αποτελεσμάτων του προγράμματος αποφασίστηκαν και υλοποιήθηκαν από την περιβαλλοντική ομάδα τα παρακάτω:

- Ø Η τύπωση αφίσας με το θέμα του προγράμματος
- Ø Η δημιουργία ειδικού χώρου, αφιερωμένου στις δράσεις και στα αποτελέσματα του προγράμματος, στον ιστότοπο του σχολείου www.peiramatiko.com
- Ø Η δημιουργία DVD με τη δράση της Περιβαλλοντικής Ομάδας (σε συνεργασία με τον εκπαιδευτικό Ναλμπάντη Κων/νο).

Θα πρέπει να σημειωθεί, καταληκτικά, ότι αποφασίστηκε από κοινού με τους μαθητές η συνεχής ενασχόληση με παρόμοια θέματα και τις επόμενες σχολικές χρονιές είτε στο πλαίσιο της περιβαλλοντικής εκπαίδευσης, είτε στο πλαίσιο διαθεματικών σχεδίων εργασίας ενταγμένων στα επιμέρους γνωστικά αντικείμενα του Γυμνασίου.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

1.

ΕΠΙΣΚΕΨΗ ΣΤΟ ΣΠΗΛΑΙΟ ΤΟΥ ΠΟΤΑΜΟΥ ΜΑΑΡΑ ΣΤΗ ΔΡΑΜΑ

«Σενάρια» - Παιχνίδια ρόλων - Δραματοποίηση

1^ο Στο σπήλαιο έχουν βρεθεί οστά ζώων και ανθρώπινα εργαλεία που χρονολογούνται στην παλαιολιθική εποχή, πριν από 34.000-28.000 χρόνια, όταν ο άνθρωπος ήταν κυνηγός και συνέλεγε καρπούς για να ζήσει. Είσαι ένας παλαιολιθικός κυνηγός που επιστρέφει το βράδυ στον καταυλισμό του. Περιγράφει στους συντρόφους σου μια περιπέτεια που έζησες μέσα στο σπήλαιο κυνηγώντας ένα ελαφοειδές, τον μέγακερο. Οι σύντροφοί σου μπορούν να σου κάνουν ερωτήσεις.

2^ο Στο σπήλαιο έχουν βρεθεί στην πρώτη αίθουσα, στην περιοχή με τον υδρόμυλο, δίπλα στο ποτάμι, ευρήματα της τελικής νεολιθικής περιόδου (4000-3000 π.Χ.). Πρόκειται για εστίες όπου άναβε η φωτιά, κομμάτια (όστρακα) από πήλινα σκεύη, απορρίμματα τροφής (οστά ζώων και ένας απανθρακωμένος καρπός) εργαλεία, κοσμήματα από θαλασσινά κοχύλια και δόντια αγριογούρουνου και πήλινα σφοντύλια, κατάλοιπα από το γνέσιμο μαλλιού. Είσαι ξεναγός και ξεναγείς τους συμμαθητές σου στο σπήλαιο. Φτιάξε

μια μικρή ιστορία για να δείξεις τις ανθρώπινες δραστηριότητες μέσα στο σπήλαιο. Οι συμμαθητές σου μπορούν να κάνουν ερωτήσεις.

3^ο Είσαι μέλος μιας κοινότητας ανθρώπων της νεολιθικής εποχής που ύστερα από περιπλάνηση σκέφτονται να εγκατασταθούν κοντά στον ποταμό Αγγίτη στην περιοχή του σπηλαίου. Οι συμμαθητές σου είναι τα υπόλοιπα μέλη της κοινότητας. Θα αποφασίσετε τελικά να εγκατασταθείτε στην περιοχή; Συντόνισε τη συζήτηση όπου θα παρθεί η τελική απόφαση. Κάθε μέλος θα πει την άποψή του και θα τη δικαιολογήσει.

4^ο Είσαι ο δήμαρχος μιας περιοχής όπου βρέθηκε ένα σπήλαιο ανάλογο με αυτό που επισκεφτήκαμε. Συγκαλείς το δημοτικό συμβούλιο για να αποφασίσετε να αξιοποιήσετε το σπήλαιο για το καλό της περιοχής σας. Τα μέλη του δημοτικού συμβουλίου είναι οι συμμαθητές σου. Συζητείστε τα θετικά στοιχεία από την αξιοποίηση του σπηλαίου.

5^ο Είσαι σύμβουλος διακοπών σ' ένα τουριστικό γραφείο. Προσπαθείς να πείσεις κάποιους τουρίστες να επισκεφτούν το σπήλαιο. Τι θα τους έλεγες; (οι συμμαθητές σου στο ρόλο των τουριστών μπορούν να κάνουν ερωτήσεις).

6^ο Ένας οικοδομικός συνεταιρισμός θέλει να κατασκευάσει εξοχικές κατοικίες στον ευρύτερο χώρο γύρω από το σπήλαιο. Τι θα υποστήριζαν αυτοί που θα ήθελαν να αγοράσουν αυτά τα σπίτια και τι θα υποστήριζαν όσοι θα ήθελαν να μη γίνει κάτι τέτοιο; (Χωριστείτε σε ομάδες και υποστηρίξτε τις αντίθετες απόψεις).

2.

ΤΟ ΝΗΣΑΚΙ ΔΟΚΟΣ

Η παρακάτω άσκηση δημιουργήθηκε σε συνεργασία με τη νομικό – εκπαιδευτικό Θεοδοσία Καραογλάνη και βασίζεται σε πραγματική αντιδικία που εκδικάστηκε από το Ε' Τμήμα του Συμβουλίου της Επικρατείας (ΣτΕ 1432/2002 ΤμΕ) και δημοσιεύτηκε στο περιοδικό «Περιβάλλον και Δίκαιο», τευχ. 2/2003 (έτος 7^ο), σελ. 357-361

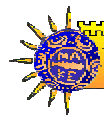
Στο μικρό νησάκι Δοκό, οικισμό της Ύδρας, με φθίνοντα αριθμό κατοίκων (88 το 1920, 41 το 1940, 8 το 1991) εντοπίστηκαν αρχαία μνημεία: στα ανατολικά μυκηναϊκός οικισμός και εκτενή υπολείμματα οχυρωματικού τείχους και στα δυτικά κατάλοιπα κτισμάτων, διάσπαρτα όστρακα και λεπίδες οψιανού που στοιχειοθετούν τη διαρκή χρήση του χώρου από τους προϊστορικούς ως και τους μεταβυζαντινούς χρόνους. Ο θαλάσσιος χώρος βόρεια του νησιού, παράλληλα, κηρύχθηκε θαλάσσιο αρχαιολογικό πάρκο καθώς εντοπίστηκε ναυάγιο πρωτοελλαδικής εποχής (αρχές 3^{ης} χιλιετίας π.Χ.).

Ιδιοκτήτες μεγάλης έκτασης του κεντρικού τμήματος του νησιού με πρόσβαση στη θάλασσα από Βορρά και Νότο, ζητούν την άδεια να προχωρήσουν σε ανέγερση ιδιωτικών κατοικιών, καθώς στο κεντρικό τμήμα του νησιού δεν εντοπίστηκαν αρχαία μνημεία. Δεδομένου ότι, εξαιτίας της μικρής έκτασής του, η ενδεχόμενη δόμηση και τμήματος μόνο του νησιού θα μπορούσε να έχει άμεσες βλαπτικές συνέπειες στις αρχαιότητες θα τους επιτραπεί να χτίσουν;

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 2

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΙΓΑΙΟΥ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ

ΠΕΙΡΑΜΑΤΙΚΟ ΓΥΜΝΑΣΙΟ

ΣΧΟΛΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ «Υδάτινοι Κόσμοι»

ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ

1. **Ανδρας** **Γυναίκα**
Ηλικία: 18-30 31-40 41-50 51-60 60 και πάνω
Αγόρι **Κορίτσι**
Μόρφωση: Μαθητής/τρια Δημοτικό Τάξη..... Γυμνάσιο/Λύκειο Τάξη.....
Πανεπιστήμιο Μεταπτυχιακός τίτλος
2. Έχετε επισκεφθεί ποτέ αρχαιολογικό ή ιστορικό χώρο (απαντήστε με ΝΑΙ ή ΟΧΙ)
.....
Αν ναι, ποιόν επισκεφθήκατε τελευταία;.....
3. Έχετε επισκεφθεί ποτέ κάποιο μουσείο;.....
Αν ναι, ποιο επισκεφθήκατε τελευταία;.....
4. Σημειώστε το πρώτο πράγμα που σας έρχεται στο νου όταν ακούτε τις παρακάτω λέξεις:
Θάλασσα.....
Ποτάμι.....
Λίμνη.....
5. Καταγράψτε τους σπουδαιότερους λόγους για τους οποίους, κατά τη γνώμη σας, το νερό με τις διάφορες μορφές του είναι απαραίτητο στην ανθρώπινη ζωή
α).....
β).....
γ).....
6. Μπορείτε να θυμηθείτε οτιδήποτε που να έχει σχέση με την Ιστορία και να αναφέρεται σε θάλασσα, λίμνη ή ποτάμι; (Συμπληρώστε παρακάτω)
Θάλασσα.....
Λίμνη.....
Ποτάμι.....

7. Οι πρώτοι πολιτισμοί έχουν άμεση σχέση με το νερό. Βρίσκονται δίπλα σε πηγές ή κοντά σε θάλασσες, λίμνες και ποτάμια. Γιατί μπορεί να συμβαίνει αυτό; Γράψτε τους σπουδαιότερους, κατά τη γνώμη σας, λόγους (από α έως γ).

- A)
- B)
- Γ)

8. Αν ζούσατε σε μια περιοχή όπου έχει βρεθεί μια παραθαλάσσια, παραλίμνια ή παραποτάμια εγκατάσταση του παρελθόντος θα θεωρούσατε χρήσιμη τη διατήρηση και την ανάδειξή της για να τη βλέπει ο κόσμος; (απαντήστε με ΝΑΙ ή ΟΧΙ).....

Μπορείτε να προτείνετε κάποιους τρόπους αξιοποίησης αυτής της εγκατάστασης;

.....
.....
.....

Αν δε θεωρείτε χρήσιμη τη διατήρηση και την ανάδειξή της μπορείτε να αναφέρετε τους λόγους για τους οποίους καταλήξατε σε αυτό το συμπέρασμα;

.....
.....

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. Γεωργόπουλος, Α. & Τσολάκη, Ε. (1993), *Περιβαλλοντική Εκπαίδευση*. Αθήνα: Gutenberg
2. Γεωργόπουλος Α., (2002), *Περιβαλλοντική ηθική*, Αθήνα: Gutenberg:
3. Feder, K. (2004) *Linking to the Past*. Oxford University Press
4. Καραλή, Λ. (1998). *Λεξικό Αρχαιολογικών – Περιβαλλοντικών Όρων*. Αθήνα: .Ελληνικά
5. Γράμματα.
6. Καραλή, Λ. (2005), *Περιβαλλοντική Αρχαιολογία*, Αθήνα.: Καρδαμίτσα,
7. Scarre, C. (2005), *The Human Past*. Thames and Hudson.
8. Shackley, M. (1985), *Using Environmental Archaeology*, Batsford, London
9. Τουλούμης, Κ. (2000), Το σνθρωπογενές και το φυσικό περιβάλλον ως αντικείμενο της
10. Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης. Η συμβολή της Αρχαιολογίας *Περιβαλλοντική Εκπαίδευση στο*
11. *Πλαίσιο της εκπαίδευσης του 21^{ου} αιώνα. Προοπτικές και δυνατότητες, Πρακτικά Διεθνούς*
12. *Συνεδρίου (επιμ. Β. Παπαδημητρίου), 6-8 Οκτωβρίου 2000, Λάρισα, σελ. 471-476.*
13. Τουλούμης, Κ. (2004) *Διδάσκοντας για το Παρ(ελθ)όν. Η Αρχαιολογία στη Μέση Εκπαίδευση.*
14. Θεσσαλονίκη: Ζήτη.
15. Φλογαίτη, Ε (1993). *Περιβαλλοντική Εκπαίδευση*. Αθήνα.
16. Χουρμουζιάδης Γ.Χ, (2002) *.Δισπηλιό, 7500 χρόνια μετά..* Θεσσαλονίκη: University Studio Press